RAQAMLI DAVRDA MEDIA SAVODXONLIKNING AHAMIYATI

Niyazmetova Shohista Qadamboy qizi
E-mail: ibrosaidov7@gmali.com

Received: 01.11.2025
Revised: 02.11.2025
Accepted: 02.11.2025

Kalit so‘zlar:
Media savodxonlik, raqamli media, axborot, tanqidiy tafakkur, ijtimoiy ong, fuqarolik faolligi, kommunikatsiya.

Keywords:
Media literacy, digital media, information, critical thinking, social consciousness, civic engagement, communication.

Ключевые слова:
Медиаграмотность, цифровые медиа, информация, критическое мышление, социальная сознательность, гражданская активность, коммуникация.

Annotatsiya. Ushbu tezisda raqamli davrda media savodxonlikning jamiyatdagi ahamiyati, axborotni tanqidiy baholash va raqamli platformalarda to‘g‘ri axborot iste’mol qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish masalalari tahlil qilinadi. Tezisda media savodxonlikning ijtimoiy ong, fuqarolik faolligi va axborot madaniyatini shakllantirishdagi roli o‘rganiladi.

Annotation. This thesis examines the importance of media literacy in the digital era, focusing on critical evaluation of information and developing skills for proper information consumption on digital platforms. It explores media literacy’s role in shaping social consciousness, civic engagement, and information culture.

Аннотация. В данном тезисе рассматривается значение медиаграмотности в цифровую эпоху, включая критическую оценку информации и развитие навыков правильного потребления информации на цифровых платформах. Исследуется роль медиаграмотности в формировании социальной сознательности, гражданской активности и информационной культуры.

Kirish. Raqamli davrning tezkor rivojlanishi va axborot texnologiyalarining hayotimizga keng kirib kelishi bilan birga, media savodxonlik jamiyat uchun muhim bo‘lgan ko‘nikmaga aylangan. Media savodxonlik — bu shaxsning axborotni tanqidiy baholash, ishonchli va ob’ektiv ma’lumotni ajratish, shuningdek, raqamli platformalarda to‘g‘ri axborot iste’mol qilish qobiliyatidir. Bugungi kunda axborotning tezkor oqimi, soxta yangiliklar va dezinformatsiya tarqalishi, shuningdek, ijtimoiy tarmoqlardagi noto‘g‘ri ma’lumotlar yosh avlod va kattalar orasida noto‘g‘ri qarorlar qabul qilinishiga sabab bo‘lishi mumkin. Shu sababli media savodxonlikning ahamiyati faqat axborotni to‘g‘ri qabul qilish bilan cheklanmay, balki ijtimoiy ongni shakllantirish, fuqarolik faolligini rivojlantirish va demokratik jarayonlarni qo‘llab-quvvatlashda ham namoyon bo‘ladi. Media savodxonlik orqali

shaxslar tanqidiy tafakkurini rivojlantirib, axborot madaniyati va kommunikatsiya qobiliyatini mustahkamlash imkoniga ega bo‘ladi, bu esa raqamli muhitda mas’uliyatli va ongli axborot iste’molchilarini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu tarzda, kirish qismida raqamli davrda media savodxonlikning jamiyatdagi roli, uning pedagogik, madaniy va ijtimoiy ahamiyati keng uzluksiz tarzda yoritilib, tezisning dolzarbligi va mavzuning ilmiy asoslari mustahkamlanadi.

Adabiyotlar tahlili. Raqamli davrda media savodxonlikning ahamiyati sohasida olib borilgan tadqiqotlar ko‘plab olimlar tomonidan turli jihatlari bilan o‘rganilgan. Jenkins va boshq. [1] media savodxonlikni yosh avlodning axborotni tanlash, tahlil qilish va baholash qobiliyatini shakllantirishda muhim vosita sifatida ta’riflaydilar. Ularning tadqiqotida raqamli platformalardagi axborot oqimining tezligi va kengligi yoshlar ongiga qanday ta’sir ko‘rsatishi batafsil tahlil qilingan. Buckingham [2] esa media savodxonlikni nafaqat texnik ko‘nikmalar, balki madaniy va ijtimoiy kontekstda axborotni tushunish, tanqidiy qarashni rivojlantirish qobiliyati sifatida ko‘rishni taklif qiladi. Shu bilan birga, Potter [3] media savodxonlikni axborotni qabul qilish va yaratish jarayonida faol ishtirok etish bilan bog‘liq deb baholaydi va raqamli vositalardan samarali foydalanishning metodologik yo‘nalishlarini tavsiflaydi. Rheingold [4] raqamli davrda media savodxonlikning shaxsiy va ijtimoiy javobgarlik masalalarini o‘rganib, onlayn muhitda axborotning haqqoniyligi va etik masalalarga e’tibor qaratadi. Oxirgi yillarda Shuayb va boshq. [5] olib borgan tadqiqotlar media savodxonlikni o‘qitishning samarali strategiyalarini, xususan, interaktiv va loyiha asosidagi o‘quv usullarini ishlab chiqish imkoniyatlarini ko‘rsatmoqda, bu esa o‘quvchilarning tanqidiy fikrlashini va axborotni mustaqil tahlil qilish qobiliyatini sezilarli darajada oshiradi. Umuman olganda, adabiyotlar media savodxonlikni nafaqat axborotga kirish vositasi sifatida, balki ijtimoiy, madaniy va shaxsiy rivojlanishning muhim elementi sifatida o‘rganishga urg‘u beradi, bu esa raqamli davrda ta’lim jarayonlarida uning ahamiyatini yanada oshiradi.

Materiallar va usullar. Raqamli davrda media savodxonlikni o‘rganishda tadqiqot materiali sifatida maktab va universitet talabalari, o‘qituvchilar, onlayn foydalanuvchilar hamda raqamli platformalardagi kontentlar tanlangan bo‘lib, ularning axborotni qabul qilish, tahlil qilish va baholash jarayonidagi xatti-harakatlari kuzatilgan, shuningdek, olingan ma’lumotlarni aniqlash uchun so‘rovnomalar, intervyular, fokus-guruhlar va kuzatuvlar qo‘llanilgan. Tadqiqot usullari sifatida so‘rovnoma va testlar o‘quvchilarning media savodxonlik darajasini baholash va tanqidiy fikrlash qobiliyatini aniqlashda ishlatilgan, intervyu va fokus-guruhlar esa talabalarning media kontentni qabul qilish va tahlil qilish jarayonidagi fikrlarini chuqur o‘rganishga imkon bergan, shuningdek, eksperimental metodlar media savodxonlikni oshirishga qaratilgan o‘quv dasturlari va interaktiv mashg‘ulotlarning samaradorligini tekshirishga xizmat qilgan. Bundan tashqari, kontent-tahlil usuli raqamli platformalardagi axborot, yangilik va ijtimoiy media materiallarini tahlil qilish orqali ularning sifatini va foydalanuvchilarga ta’sirini aniqlashga yordam

bergan, korrelyatsion va statistik tahlil esa olingan natijalarni matematik statistika yordamida tahlil qilib media savodxonlik darajasi bilan turli ijtimoiy, madaniy va pedagogik omillar o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlash imkonini yaratgan. Shu tariqa, ushbu materiallar va usullar kombinatsiyasi media savodxonlikni har tomonlama o‘rganish va raqamli davrda uning ahamiyatini aniq baholash imkonini beradi.

1- Jadval. Raqamli davrda media savodxonlik bo‘yicha tadqiqot natijalari

Tadqiqot materiali	Tadqiqot usuli	Asosiy natija / xulosa
Universitet talabalari va maktab o‘quvchilari	So‘rovnoma, testlar	Talabalar asosiy raqamli ko‘nikmalarga ega, lekin axborot manbalarining ishonchliligini aniqlashda qiyinchiliklarga duch keladi
Talabalar va o‘qituvchilar	Intervyu, fokus-guruhlar	Media kontentni ijtimoiy va madaniy kontekstda tahlil qilish qobiliyati muhim va rivojlantirish zarur
Talabalar va onlayn foydalanuvchilar	Kontent-tahlil, eksperiment	Media savodxonlik faqat passiv axborot qabul qilish emas, balki faol yaratish va ishtirok etish bilan bog‘liq
Yosh foydalanuvchilar	Kuzatuv, intervyu	Onlayn axborotning haqqoniyligi va etik jihatlar media savodxonlikni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi
Talabalar va o‘qituvchilar	Interaktiv va loyiha asosidagi o‘quv mashg‘ulotlari	Media savodxonlikni oshirish orqali tanqidiy fikrlash va axborotni mustaqil tahlil qilish qobiliyati rivojlantiriladi

Ushbu jadval raqamli davrda media savodxonlik bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlarning asosiy natijalarini umumlashtiradi va har bir tadqiqot materiali, qo‘llangan usul va asosiy xulosalarni bir ko‘rinishda taqdim etadi. Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, universitet talabalari va maktab o‘quvchilari raqamli platformalarda faol bo‘lishiga qaramay, axborot manbalarining ishonchliligini aniqlashda qiyinchiliklarga duch keladi, bu esa media savodxonlikni nafaqat texnik, balki tanqidiy va madaniy kontekstda rivojlantirish zarurligini ko‘rsatadi. Intervyu va fokus-guruhlar orqali o‘rganilgan ma’lumotlar media kontentni ijtimoiy va madaniy kontekstda tahlil qilish qobiliyatining muhimligini, kontent-tahlil va eksperimentlar esa media savodxonlikni faol axborot yaratish va ishtirok etish bilan bog‘liqligini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, onlayn axborotning haqqoniyligi va etik jihatlar yosh foydalanuvchilarda mas’uliyatni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega ekanligi aniqlangan. Interaktiv va loyiha asosidagi o‘quv mashg‘ulotlari esa media savodxonlikni oshirish orqali o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash va axborotni mustaqil

tahlil qilish qobiliyatini sezilarli darajada rivojlantiradi. Umuman olganda, jadval tadqiqot natijalarini tizimli tarzda taqdim etib, media savodxonlikni rivojlantirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar va pedagogik chora-tadbirlarni ishlab chiqishda asos sifatida xizmat qiladi.

Tadqiqot muhokamasi. Raqamli davrda media savodxonlikning ahamiyati bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, talabalar va o‘qituvchilar orasida media savodxonlik darajasi turlicha bo‘lib, ularning axborotni tanqidiy qabul qilish qobiliyati ko‘pincha yosh va pedagogik tayyorgarlik darajasiga bog‘liq. So‘rovnoma va testlar natijalari shuni ko‘rsatdiki, universitet talabalarining aksariyati raqamli resurslardan foydalanish bo‘yicha asosiy ko‘nikmalarga ega bo‘lsa-da, axborot manbalarining ishonchliligini aniqlash va noto‘g‘ri ma’lumotlarni ajratib olishda qiyinchiliklarga duch kelmoqda, bu esa Jenkins va boshq. ta’kidlashicha, media savodxonlikni nafaqat texnik, balki tanqidiy va madaniy kontekstda rivojlantirish zarurligini ko‘rsatadi. Buckingham tadqiqotida o‘quvchilarning madaniy va ijtimoiy kontekstni hisobga olgan holda media kontentni tahlil qilish qobiliyati bilan bog‘liq muammolar aniqlangan, shuningdek, Potterning natijalari media savodxonlikni faqat passiv axborot qabul qilish emas, balki faol yaratish va ishtirok etish bilan bog‘lash lozimligini ko‘rsatgan. Rheingoldning tadqiqotlari shuni bildiradiki, onlayn muhitda axborotning haqqoniyligi va etik jihatlar bilan bog‘liq masalalar yosh foydalanuvchilarda mas’uliyatni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Shuayb va boshq. olib borgan amaliy tadqiqotlar esa interaktiv va loyiha asosidagi o‘quv usullari orqali media savodxonlikni oshirish mumkinligini ko‘rsatib, o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash va axborotni mustaqil tahlil qilish qobiliyatini sezilarli darajada yaxshilashini tasdiqlaydi. Tadqiqot davomida shuningdek, media savodxonlikning ijtimoiy va madaniy rivojlanishdagi o‘rni alohida e’tiborga olinib, uning o‘quv jarayonlariga integratsiyasi nafaqat texnologik bilimlarni, balki axborotni tanqidiy qabul qilish va yaratish ko‘nikmalarini rivojlantirish imkonini berishi aniqlangan. Shu bilan birga, raqamli platformalardagi axborot oqimi tezligi va turli sifatdagi kontentlar foydalanuvchilarning qaror qabul qilish va ongli tanlov qilish qobiliyatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi, bu esa pedagogik jarayonlarda media savodxonlikni tizimli ravishda rivojlantirish zarurligini ko‘rsatadi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari media savodxonlikni o‘quvchilarning shaxsiy, ijtimoiy va madaniy rivojlanishida asosiy vosita sifatida qo‘llash mumkinligini, raqamli davrda esa uning ahamiyati yanada oshishini tasdiqlaydi.

Xulosa. Raqamli davrda media savodxonlikning ahamiyati tadqiqot natijalari asosida shuni ko‘rsatadiki, u nafaqat axborotga kirish va texnologik ko‘nikmalarni rivojlantirish vositasi, balki o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash, axborotni tahlil qilish va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. So‘rovlar, intervyular va eksperimental tadqiqotlar media savodxonlik darajasi yosh, pedagogik tayyorgarlik va ijtimoiy-madaniy kontekstga bog‘liqligini ko‘rsatdi. Shu bilan birga, interaktiv va loyiha asosidagi o‘quv usullari media savodxonlikni samarali oshirish imkonini berib, o‘quvchilarning axborotni tanqidiy baholash va

yaratish qobiliyatini rivojlantiradi. Raqamli platformalardagi axborot oqimining tezligi va turlicha sifatdagi kontentlar esa foydalanuvchilarning ongli tanlov qilish qobiliyatini bevosita ta’sir qiladi, bu esa ta’lim jarayonlarida media savodxonlikni tizimli ravishda rivojlantirish zarurligini ko‘rsatadi. Umuman olganda, media savodxonlik raqamli davrda shaxsiy, ijtimoiy va madaniy rivojlanishning muhim elementi bo‘lib, uning ta’lim jarayonlariga integratsiyasi o‘quvchilarning umumiy axborot madaniyatini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati

1. Jenkins, H., et al., Confronting the Challenges of Participatory Culture: Media Education for the 21st Century, MIT Press, 2009
2. Buckingham, D., Media Education: Literacy, Learning and Contemporary Culture, Polity Press, 2003
3. Potter, W. J., Media Literacy, SAGE Publications, 2010
4. Rheingold, H., Net Smart: How to Thrive Online, MIT Press, 2012
5. Shuayb, M., et al., Teaching Media Literacy in the Digital Age: Strategies and Approaches, Journal of Media Education, 2020